

פתרון בחינת הבגרות בתנ"ך כללי 2 יח"ל – מועד חורף תש"ע, 2010

פתרו: יורם גלילי וזהר עזר

פרק ראשון – קטע שלא נלמד

1. שתי דוגמאות לביסוס התפיסה שה' מסייע לעם ישראל במלחמות :
(יתקבלו שתיים מהדוגמאות הבאות) :
"אל תירא מהם כי בידך נתתים" (8) – ה' מעודד את יהושע להילחם, כי הוא יתן בידו את אויביו.
"ויהמם ה' לפני ישראל ויכם מכה גדולה בגבעון" (10) – ה' היכה את האויבים מכה גדולה, והמם אותם.
"וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמיים" (11) – ה' השליך על האויבים אבנים גדולות מן השמיים, חולל נס למען עמו.
"ביום תת ה' את האמורי לפני בני ישראל" (12) – ה' הוא זה שנתן את (מלכי) האמורי ביד ישראל.
"כי ה' נלחם לישראל" (14) – ה' מופיע במפורש כמי שנלחם למען ישראל.

2. החובה לעזור לבני ברית במלחמה באה לידי ביטוי בפסוק 7, כאשר אנשי גבעון מבקשים מיהושע לעזור להם במלחמה נגד האמורי : "אל תרף ידך מעבדיך עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו...".

3. "ספר הישר" היה ספר שירי מלחמה. ראיה לכך מיהושע י' 13 "עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר", כלומר הנקמה באויבים כתובה בספר זה. ראיה משמואל ב' א' 18 "ללמד בני ישראל קשת הנה כתובה על ספר הישר", כלומר מלחמות בני ישראל כתובות בספר זה.

4. א. הקושי התיאולוגי העולה מפסוק 14 הוא : כיצד יתכן שה' שומע בקולו של יהושע וממלא אחר מבוקשו ?
ב. אחיטוב פותר קושי זה בכך שלטענתו, ה' ציית לפקודת בן אנוש וויתר על כבודו בכדי שעמו ינצח במלחמה.

פרק שני – מלכים ונביאים

5. א. (1) הפרט המדגיש את התוקף החוקי של קניית שומרון הוא : ויקן את ההר שומרון מאת שמר בככריים כסף", כלומר עמרי קנה בכסף את שומרון, ולכן הוא שייך לו.
(2) עמדת חז"ל כלפי המעשה של עמרי הינה חיובית. לטענתם, עמרי ראוי היה להיות מלך מכיוון שרכש את שומרון והוסיף עיר לארץ ישראל.

- ב. (1) במלכים א' ט"ז 25 – 26 מתואר עמרי באופן שלילי, כמלך שעשה את הרע בעיני ה', ואילו בדברי ב' עודד, מתואר עמרי באופן חיובי, כמי שייצב את הממשל, שיפר את המצב הצבאי, המדיני ובין-לאומי של ממלכת ישראל וכמי ששולטו נמשכה כחמישים שנה.
- (2) הסיבה להבדל בתיאור דמותו של עמרי נעוצה בהשקפה הפרו-דוידית של מחבר ספר מלכים. המחבר בעד בית דוד ולכן מציג באור שלילי את עמרי, שמלך בממלכת ישראל. בעיני מחבר ספר מלכים, עשרת השבטים פשעו כלפי בית דוד, כאשר עזבו אותו והמליכו על עצמם מלך אחר.
- אפשרות נוספת: הסופר המקראי מתמקד בראש ובראשונה בהיבט הדתי. מסיבה זו הוא מבקר את עמרי ומציג אותו כמלך גרוע, שלא עבד את ה' כראוי, בעוד שנקודת המבט של החוקר מתחשבת גם במימד הצבאי-מדיני, ומבחינה זו תקופת מלכותו של עמרי היתה טובה.
- ג. (1) קיים קשר של סיבה ותוצאה בין פסוקים 32 – 33 בפרק ט"ז, שם מתוארים חטאי אחאב, לבין פרק י"ז פסוק 1 שם אליהו מכריז על בצורת, כעונש על חטאי העם.
- (2) הכתוב בדברים מחזק את הקשר של סיבה ותוצאה, מכוון ששם כתוב כי שאם העם ישמור על מצוותיו של ה' ירד גשם והארץ תניב פירות, אך אם הם יחטאו, תהיה בצורת "אם שמוע תשמעו אל מצותי...ונתתי מטר ארצכם בעתו...". ולעומת זאת – "וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים...ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תיתן יבולה..."
6. א (1) שני מעשים שהמלך עושה ומלמדים על מצוקה וצער (יתקבלו שניים):
- "ויקרא את בגדיו" – סימן לאבלות (ומכאן – לצער), וכן לתענית, שמטרתה לעורר את האל לעזרה. מכאן שהמלך היה במצוקה.
- "ויתכס בשק" – סימן לאבלות (ומכאן – לצער), וכן לתענית, שמטרתה לעורר את האל לעזרה. מכאן שהמלך היה במצוקה.
- "וישלח את אליקים...אל ישעיהו הנביא בן אמוץ" – המלך שולח שליחים אל הנביא, כדי שיפנה אל ה' ואלי יקבל ממנו תשובות. אפשר להוסיף: הפניה אל הנביא היא גם כדי לקבל חיזוק רוחני.
- (2) דברי חזקיהו מתארים את המצוקה והפחד שלהם לאור דברי המשלחת האשורית באמצעות שלוש מילות תואר "צרה ותוכחה ונאצה". בנוסף, חזקיהו משתמש במטאפורה "כי באו בנים עד משבר וכוח אין ללדה" בכדי לדמות את ממלכת יהודה ליולדת שנמצאת כבר באפיסת כוחות אינה יכולה להמשיך ולהתמודד, ולכן מבקשת עזרה חיצונית – מה'.
- ב. (1) לפי פסוקים 5 – 7 סנחריב לא כבש את ירושלים מכוון שהוא שמע שמועה שגרה לו לחזור לארצו, ושם מצא את מותו.
- (2) לפי פסוקים 35 – 36 ירושלים ניצלה בזכות מכה שהמיט מלאך ה' על 185,000 החיילים האשוריים, אשר הלכו לישון בלילה ולא קמו בבוקר. במחקר, טוענים כי מותם של החיילים אולי נובע ממגפה שהיכתה בהם.

אפשרות נוספת: המחקר מציע שהצבא האשורי פשוט נסוג לאחר כניעת חזקיהו. עם זאת, העובדה שהעיר לא נחרבה, נתפסה כנס אלוהי, ונקשרו בה סיפורי נסים כדוגמת מותם של חיילי אשור ע"י מלאך.

ג. (1) שני הנימוקים להצלת ירושלים: ה' מגן על ירושלים למענו, העיר אשר בחר. למען דוד.

(2) הסופר המקראי יצר רצף סיפורי על גורלו של מלך אשור, למרות שיש פער של כעשרים שנה בין שני האירועים, מכון שרצה להראות שנבואתו של ישעיהו, בדבר מותו הצפוי של סנחריב והצלת העיר מפניו, אכן התגשמה.

7. א. (1) לפי פירוש רמב"ן הנביא צריך להיות מקרב העם כדי שהעם יאמינו לדבריו ויוכלו לבטוח בו, בהיותו קרוב אליהם. הוא צריך להיות כמו משה, מבחינה זו שכמוהו יהיה נאמן (מתאים) להיות נביא לה', והעם יוכלו להאמין בו כפי שהאמינו למשה.
(2) דברים המבטאים את ייחודו של משה (נדרש אחד בלבד):
- משה דיבר עם ה' פנים אל פנים - פס' 10.
- משה עשה "אותו ומופתים" (ניסים) במצרים - פס' 11.
- משה הראה לכל העם את כוחו הגדול והנורא של האל (למשל, בקריעת ים סוף) – פס' 12.

ב. (1) ניתן להסביר מיהו נביא ע"י השימוש בשורש דב"ר בפס' 18, בכך שה' יתן את דברו בפיו של הנביא, והנביא ידבר אל העם, את כל אשר האל יצַנְנו.
(2) שני סוגי נביאי השקר המופיעים בפס' 20:
סוג אחד: נביא שידבר בזדון דבר שה' לא ציווה עליו ("נביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו").
סוג שני: נביא שינבא בשם אלוהים אחרים ("ואשר ידבר בשם אלוהים אחרים").

ג. (1) לפי פס' 22 רק כאשר אמת המידה לאמיתותה של הנבואה היא התגשמותה. רק כאשר הנבואה מתגשמת ניתן לדעת שהיא היתה נבואת אמת. אם היא לא מתגשמת – היא נבואת שקר.
(2) ירמיה מוסיף על הבחנה זו את ההבחנה שלפיה רק נביא המנבא נבואות שלום זקוק להתגשמות הנבואה שניבא, כדי להוכיח את אמיתות נבואתו. נביא זעם ותוכחה פטור מחובת הוכחה זו.

8. א. (1) דימוי הזריעה בפס' 26 יכול לשמש הקדמה לנאמר בפס' 27, מכיוון שהוא דימוי, כפי שאומר הופמן, להיאחזות המחודשת בקרקע. אפשר שהיאחזות זו - היא זו שאליה מתכוון פס' 27, כאשר הנביא אומר "אשקוד עליהם לבנות ולנטוע". כך הופכת הזריעה בפס' 26 לבניה ונטיעה – התיישבות – בפס' 27.

(2) הרעיון הבא לידי ביטוי בפס' 27 הוא שבאותה החריצות והמהירות שבה ה' פגע בעמו (החריב את מקדשם והגלה אותם), כך כעת הוא יגאל אותם (ישיב אותם לארצם וישיב אותם בה מחדש). אותו האל שפגע הוא האל שיגאל.

מבנה הפסוק משווה בין שתי הפעולות, כאשר הוא אומר "כאשר זה כן זה" וכאשר הוא משתמש באותו השורש, שק"ד, כדי לתאר את השתי הפעולות, השלילית והחיובית.

ב. (1) המשל מתאר את האבות שאוכלים פרי שאינו בשל (בוסר) ולמרות שהאבות הם אלו שאוכלים פרי זה, דווקא שיני הבנים הן שמתקחות (נשחקות, נחלשות).
(2) תפיסה אחת היא תפיסת הגמול-לדורות, והיא באה לידי ביטוי במשל "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקחינה".

תפיסה שניה היא תפיסת הגמול האישי, והיא באה לידי ביטוי בהתייחסות למשל, האומרת: "כל האדם האוכל הבוסר תקחינה שיניו", ובאופן מפורש יותר: "איש בעונו ימות".

ג. שלושה חידושים ברית החדשה:

I – היא תהיה שונה מברית סיני, בכך שהיא לא תופר, ומכאן שה' גם לא יעניש עוד ("לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי ואנוכי בעלתי במ" – פס' 31)

II – הברית החדשה תהיה חקוקה על הלבבות, לא יהיה צורך ללמוד אותה מלוחות הברית – פס' 32

III – לא יהיה צורך ללמד את הברית, ולא יהיה אחד שלא ידע את ה', "כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" – פס' 33.

פרק שלישי – עלילות הראשית

9. א. הסבר אחד לדברי ה' לקין בפס' 7: גם אם תשפר ("תיטיב") את מנחתך וגם אם לא תעשה זאת, לנצח תצטרך להתמודד עם רגשות הקנאה שלך כלפי אחיך, עם יצריך, וכו'..
הסבר שני: אם תפסיק את מחשבותיך הרעות על אחיך ("תיטיב") – יסולח לך, אך אם לא – תצטרך להתמודד ולמשול ברגשות הקנאה הקשים שלך כלפיו, ביצר הרע שבך, וכו'.

ב. (1) למך משתמש בדברי ה' שבפס' 15 כדי להתרברב. הוא מתייחס לכך שה' אומר שמי שיפגע בקין ינקם פי שבעה, ואומר שמי שיפגע בו, בלמך, ינקם פי שבעים ושבעה – פי כמה וכמה מקין.
(2) מדברים אלו של למך בפס' 24 ניתן ללמוד שלמך חושב שהוא חזק מקין, או שהוא חושב שהוא חשוב ממנו, ולכן יזכה להגנה גדולה יותר מהאל – או שניהם. תפיסתו את עצמו היא רברבנית וגאוותנית.

10. א. (1) בבראשית ו' 5-8 השלבים הם:

ה' רואה את רעת האדם בארץ, ואת מחשבותיו הרעות – פס' 5

ה' מתחרט על בריאת האדם ומתעצב – פס' 6
החלטת ה' – להשמיד את כל האנושות (פס' 7).

בבראשית י"א 1-9 השלבים הם :

ה' יורד אל העיר ואת המגדל שבני האדם בנו – פס' 5
ה' אומר לעצמו שההתאגדות הזו, שכל מטרתה גאוותנית ורעה, היא רק ההתחלה, ושם הדבר לא יופסק בני האדם יוכלו לעשות ככל העולה על רוחם - פס' 6
החלטת ה' – לבלול, לערבב את השפות (פס' 7) ולהפיץ, לפזר את בני האדם על פני כל הארץ (פס' 8). שני מעשים אלו ימנעו את המשך הקמת העיר והמגדל

(2) פס' 21 בבראשית ח' יכול להסביר את ההבדל בין שתי ההחלטות שה' מקבל, בכך שבפסוק זה ה' מתואר כמבין שבני האדם תמיד יחטאו, מפני שזהו יצר ליבם מנעוריהם (מילדותם), ולכן הוא מחליט שלא להשמידם עוד ("לא אוסיף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי"). מסיבה זו גם על חטא מגדל בבל, חמור ככל שהיה, לא נגזר עונש השמדה כמו שנגזר על דור המבול.

ב. שתי ראיות ליהירות וגאווה של בני האדם בסיפור מגדל בבל :

I – "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמיים" (פס' 4) – בני האדם מנסים להגיע אל השמיים, שהם מקום מושבו של האל. מקומם של בני האדם הוא על פני האדמה. נסיונם להגיע עד לאל הוא מעשה של חטא וגאווה ויהירות, משום שהוא פורץ את הגבולות שחייבים להיות בין האדם לבין האל.

II – "ונעשה לנו שם" (פס' 4) – אנו רואים שהמגדל והעיר לא נעשו לשום תועלת אחרת, אלא רק כדי לפאר את שם של בני האדם. דבר זה מצביע על מטרתם הרעה, הנגועה בחטא היהירות והגאווה.

פרק רביעי - נושאי הבחירה

חורבן, גלות וגאולה

11. א. (1) ירמיה כ"ט 1 – 10 נכתב בעקבות גלות יהויכין והאליטה לבבל. "אחרי זאת יכניה המלך והגבירה... מירושלים" (2)

תהלים קל"ז נכתב לאחר חורבן ירושלים וגלות בבל. "בזכרנו את ציון", "כי שם שאלנו שובינו דברי שיר...". "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר", "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים".
(2) גלות יהויכין והאליטה לבבל התרחשה בשנת 597 לפנה"ס.
חורבן ירושלים וגלות בבל התרחשו בשנת 586 לפנה"ס.

ב. דרישותיו של הנביא מהגולים בפסוקים 4 – 6 הן לבנות בתים, לנטוע גנים, להתחתן ולהתרבות.

דרישתו של הנביא מהגולים בפסוק 7 הינה לדרוש בשלומה של בבל (לרצות את טובתה) – העיר שאליה הוגלו.

(2) בפסוק 10 אומר ירמיהו כי הגלות בבבל תארך 70 שנה, ולכן ירמיהו דורש מהגולים להתמקם בגלות ולהתבסס שם. הוא יודע שהגלות תהיה ממושכת. לכן אין טעם לנסות למרוד ולפגוע בבבל, וגם אין למה לקוות לחזרה לארץ ישראל, לפחות בינתיים.

12. א. (1) בהצהרתו לגולי יהודה, כורש מתיר להם לשוב לארצם ולבנות את בית המקדש מחדש "ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלוהי ישראל" (3). כורש מתבסס על שליטתו בממלכות (למעשה, מבחינתו - בעולם כולו) שניתנה לו מאת ה' "כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלוהי השמיים" (2)

או כורש מתבסס על פקודת ה' עליו "והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה" (2) (2) העם מתייחס למימוש הצהרת כורש, בדברי חגי ואומר שכעת זה לא הזמן לבנות את המקדש "לא עת בוא עת בית ה' להבנות" (2).

ב. (1) חגי מעודד את העם לבנות את בית המקדש "...ובנו הבית".

(2) שני הטיעונים שחגי משמיע הם:

- ה' רוצה שיבנו בית מקדש, ויכבד אותו, גם אם יהיה צנוע, ויבנה מעצים פשוטים, הנמצאים בקרבת מקום "עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד".

- הבצורת והמצב הכלכלי הקשה הם תוצאה מאי בניית המקדש ואם העם יבנה את המקדש, המצב הכלכלי ישתפר "על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה".

חוק, וחברה במקרא

17. א. (1) השוני בין האיסור שלא לחמוד ובין שאר האיסורים, הוא שבשונה מהאיסורים האחרים, המתייחסים למעשים אסורים, איסור זה הוא בין אדם לבניו, או בינו לבין האל. רק האדם (והאל) יודע מה הוא חומד. דבר זה מתרחש במחשבה, ולא ניתן לפקח עליו, או לאכוף אותו.

(2) לדעת ויינפלד אין שוני בין דיבר זה ובין הידברות האחרים, מפני שהוא טוען ש"מנסחי הדיבר ראו ברצון ובפעולה יחידה שלמה אחת", כלומר מבחינתם לא היה הבדל בין המחשבה ובין המעשה; "המעשה אינו אלא גילום מוחשי של הרצון" – מה שאדם רוצה, הוא גם עושה.

ב. מהשוואת שני נוסחי הדיבר אנחנו רואים שבספר דברים האשה נזכרת בנפרד מכל רכושו של האדם, היא עומד בפני עצמה. זאת בעוד שבדיבר הזה בספר שמות היא נזכרת כחלק מכל הרכוש הנמצא בביתו של אדם. מכאן שספר דברים נותן לה מעמד מיוחד משל עצמה, ולא מונה אותה בין שאר חלקי הרכוש.

18. א. האיסור לקחת שוחד מופנה אל השופטים.

הנימוקים לאיסור הם שהשוחד "מעוור" את עיני הפקחים (בשמות כ"ג 8) או החכמים (בדברים ט"ז 19), ומקשה עליהם לשפוט בעיניים פקוחות, לפי הצדק. השוחד גם מסלף את דברי הצדיקים (הזכאים, אלה שלא חטאו ולא פשעו) הבאים להישפט, ובמקום שיישפטו לכף זכות, דבריהם מסולפים והם מורשעים כפושעים וכחוטאים.

ב. (1) לדעת רבא אסור לקחת שוחד מכיוון שלוקח השוחד מתקרב בדעתו אל נותן השוחד עד שנהיים שניהם כאיש אחד, בעל דעה אחת. זאת במקום שהשופט ישפוט ביושר, כניטראלי בין שני הצדדים הבאים להישפט. הביסוס הלשוני שרבא מציע הוא "לשון שוחד – שהוא חד (=אחד) עם הנידון" – השוחד כמו מאחד ("שהוא חד") בין הנידון ובין השופט, במקום שיישמר המרחק ביניהם.

(2) שני סוגי השוחד הנזכרים בקטע התלמוד הם :

- שוחד ממון, שוחד שניתן לשופט בכסף (או ברכוש), מתן טובה חומרית.
- שוחד דברים – דברי שכנוע והטיית דעתו של השופט בדיבורים.

המאבק לחברה מוסרית

19. א. (1) האשמות ישעיהו (תתקבל אחת) :

העשירים מנצלים את העניים ומגדילים עוד ועוד את רכושם – בתים ושדות. העשירים עסוקים בחיי מותרות ונהנים ממשתאות ונשפים. האשמות עמוס (תתקבל אחת) :

עשירי שומרון מתנשאים ותופסים עצמם כמובילי העם, המובחרים שבעם. אנשי שומרון עסוקים בחיי מותרות – שוכבים על מיטותיהם, אוכלים מזון בשפע. אנשי שומרון עסוקים בשירה וחגיגה ומנגנים על הנבל. אנשי שומרון מפנקים עצמם ומושחים גופם בשמנים.

אנשי שומרון מתעלמים מהמצוקה של שאר הציבור ("ולא נחלו על שבר יוסף")

(2) עונש המבוסס של עיקרון מידה כנגד מידה בישעיה (יתקבל אחד) :

העשירים רוכשים בתים, אך הם יהיו ריקים, כי העשירים יוגלו. העשירים קונים שדות רבים, אך הם יניבו מעט מאוד יבול. העשירים עסוקים במשתאות ולכן גם כשיוגלו יהיו שיכורים ולא יהיו מודעים לנעשה. העשירים נהנים ממיטב השתייה והמזון, אך בגלות יגועו ברעב ובצמא. עונש המבוסס על עיקרון מידה כנגד מידה בעמוס :

אנשי שומרון תופסים עצמם כראשית העם (המובחרים) ומושחים את גופם בראשית השמנים (במיטב השמנים) ולכן יהיו גם הראשונים שיצאו לגלות.

ב. על-פי פירושו של הרב קרא הצירוף "שבר יוסף" מכוון לאירוע של חורבן שומרון והגליית עשרת שבטי ישראל לאשור בשנת 722 לפנה"ס.

20. א. הדרישה המשותפת של שני הנביאים הינה לקיים את המוסר – לעזור לחלש ולקיים משפט צדק. דוגמא מעמוס : "ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן" (24)
דוגמא ממיכה : "...עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוהיך" (8)
- ב. (1) הסיבה לריב של ה' עם עמו הינה בכך שהעם עזב את ה', התייאש ממנו, התרחק ממנו. "עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה ביי" (3).
(2) תפקיד ההרים ומוסדי הארץ הוא להיות העדים לריב (=תביעה משפטית) של ה' את עמו. "שמעו הרים את ריב ה' והאתנים מוסדי ארץ" (2).